

threatened. Therefore, despite the diversity of attitudes towards Turkish culture and differences in the strategies of institutionalisation, the elements of Turkish identity was and still is reproduced in order to preserve and transmit these values to the young generation. However, young Turks were and still are exposed to contextual social and cultural forces which are different from and often conflicting with the parental values. This situation is producing tension between parents and young generations who appear to be adopting some attitudes and values of the British society. This means that the young generation is developing a somewhat different identity from that of their parents. Nevertheless, the emergent identity construction among young Turks still carries the imprint of Turkish tradition and culture but increasingly in the form of symbolic attachments. It appears that this trend among the young generation will continue as the Turkish ethnicity and national identity are not fixed categories, rather they are undoubtedly imagined, but equally felt, known and lived.

Geleneksel Yayıncılığa Alternatif Bir Medya Modeli Olarak İnternet Yayıncılığının Konumu ve Önemi

Özet

Son yıllarda kitle iletişim alanında geleneksel yayıncılık karşıtı arayışlar gözlenmektedir. Özellikle Yeni Sol'un düşünsel açımları bağlamında dile getirilen "kamusal hizmet yayıncılığı" modeli ve "İmmediast" ya da medya-karşıtı hareket, devlet ve sermaye gücüne bağımlı liberal yayıncılık anlayışının eksikliklerini eleştirmektedir. Bazı uzmanlarca yirmibirinci yüzyıla damgasını vuracağı ileri sürülen "İnternet yayıncılığı," bu çalışmada, sahip olduğu yapısal özellikler nedeniyle alternatif medya yayıncılığı kapsamında ele alınmaktadır. İnternet, ekonomik altyapısı nedeniyle Yeni Sağ'ın serbest pazar koşullarına uyum sağlaması boyutunda eleştirilmiştir. İnternet yayıncılığı bireylerin aktif katılımına dayalı olması ve "doğrudan demokrasi"ye dönük siyasal ve kültürel açımlar içermesi nedeniyle Yeni Sol ideolojisiye yakın görülmekte ve alternatif medya kapsamında değerlendirilmektedir. Sonuç olarak yazarlar, İnternet yayıncılığının, "ağ" ancak Yeni Sol'un ortaya koyduğu düşünsel temeller doğrultusunda yapılandırılırsa gerçek anlamda alternatif medya modeli oluşturabileceğini ileri sürmektedirler.

The Position and Significance of Internet Broadcasting As a Media Model Alternative to Traditional Broadcasting

Abstract

In recent years in the field of mass communication, it is possible to observe a pursuit of novelties repudiating traditional broadcasting. Particularly in the context of intellectual vision brought about by the New Left, "public service broadcasting" model and the "Immediast" or anti-media movement have been criticizing the shortcomings of liberal broadcasting perspective which is dependent on the state- and capital-power. In this study, "Internet broadcasting," which is claimed by some experts to dominate the twenty-first century, is considered as an alternative media thanks to its structural characteristics. The particular dimension on which Internet has adapted to the free market conditions promoted by the New Right is criticized. Internet is considered to be a medium closer to New Left ideology and as an alternative media because it consists political and cultural openings toward "direct democracy" involving individuals' active involvement. In conclusion, the authors claim that Internet broadcasting could only form a real alternative media model if the "net" is structured on the basis of the intellectual foundations put forth by the New Left.

Erdal Dağtaş
Gökhan Derelioğlu
Gazi Üniversitesi
İletişim Fakültesi

Geleneksel Yayıncılığa Alternatif Bir Medya Modeli Olarak İnternet Yayıncılığının Konumu ve Önemi

1. Giriş

Yazılı basın ortaya çıkışından günümüze kadar geçen süre boyunca, mutlak otoritenin karşıtı olarak görülmüş ve bireylerin en temel haklarından olan "ifade özgürlüğü" kavramıyla özdeşleştirilerek; toplumsal-siyasal tartışmaların odak noktası haline gelmiştir.

Bu süreçte basın ile ilgili sorgulamaların da özünü oluşturan kavram; Birleşmiş Milletler'in 1948 yılında yayımlanmış olduğu "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi"nin on dokuzuncu maddesiyle, bireyler için olduğu kadar, gazeteciler için de, güvence altına alınmıştır. Söz konusu maddede yer alan, "Her bireyin düşüncelerini özgürce açıklama hakkı vardır ve bu hak, fikirleri savunabilmede olduğu kadar bilgileri 'sınırsızca' elde etmeyi ve 'yayımlamayı' da kapsamaktadır" ifadesi basın kuruluşlarını, her türlü haberi elde etme ve yaymada özgür bırakmaktadır.

Ancak basın kuruluşları böyle bir hakka sahip olmalarına karşın - geçmişte olduğu gibi günümüzde de "ekonomik hegemonya" ile bağlantılı olarak- gelişmekte olan ülkeler ile üçüncü dünya ülkeleri dışlanarak hazırlanan ve taraflı sunulan haberler, basının temel sorunu olmaya devam etmektedir. Mira Beham bu sorunu "uluslararası haber ajansları ve bağlantılı olduğu medya kuruluşlarının yanlı tutumlarına" bağlamaktadır (Kolev,1997: 36-37).

Bu kuruluşların gerçekleştirdikleri sözü edilen yanlı ve adil olmayan haber dağılımı; bireylerin küresel haber akışı sürecine olan güvenlerini yitirmelerine ve "toplumsal dinamikleri açığa vurmada" ana akım haber medyalarının yeterli olmadığı kanısının yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, egemen basın modelinin "muhalifleri," kendi alternatif medya-larını oluşturarak ve iletişim sürecine doğrudan katılımı sağlayarak "fikirleri," "kanıları" ve "toplumsal gerçeklikleri" daha rasyonel biçimde elde edebilecekleri ve yayabilecekleri yargısına varmışlardır.

Öte yandan, son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de geleneksel medya yayıncılığı gerek üstlendiği misyon, gerekse yayın politikalarına ilişkin uygulamalarda yarattığı sonuçlar açısından önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir.

Geleneksel yayıncılık olarak nitelendirilen yayınlar, devletin üstlendiği radyo ve televizyon yayıncılığı ile kazanç sağlamaya dayalı bir ekonomik organizasyon özelliği gösteren ticari radyo ve televizyon yayınları olmak üzere iki temel başlık altında sınıflandırılabilir. Doğal olarak, bu genel sınıflandırmanın içine radyo ve televizyondan daha eski bir tarihsel geçmişe sahip olan gazeteleri de dahil edebiliriz. 1980'li yıllarla birlikte dünyada ve ülkemizde yazılı basın alanında başlayan yoğunlaşma eğilimleri, radyo ve televizyon yayıncılığı sürecini de kapsayarak "çapraz tekelleşme" olgusunu gündeme getirmiştir.

Yayıncılık alanında yaşanan tekelleşme tartışmaları beraberinde geleneksel medyanın varlığının yeniden sorgulanmasına yol açmıştır. Geleneksel medyanın örgütlenme şekilleri, ulusal ve uluslararası alanda meydana gelen olaylara ilişkin yapılandırılan haber ve yorumların çarpıtılması ya da haber kaynağının bilinçli olarak bilgi vermekten kaçınmasıyla oluşturulan gündem belirlemeler, magazin ve popüler ağırlıklı haber içerikleri vb. liberal (ana akım/main stream) medyaya yönelik yeni alternatif arayışların doğmasına neden olmuştur.

Bu arayışlar arasında "Kamusal Hizmet Yayıncılığı," "Immediast (Medya Karşıtı) Hareket" ve "Internet Yayıncılığı" sayılabilir. "Kamusal Hizmet Yayıncılığı" ve "Immediast (Medya Karşıtı) Hareket" ya da Halka Dayalı Yayıncılık" daha çok Yeni Sol yaklaşımın açılımlarında filizlenirken, "Internet Yayıncılığı" ise siyasal ve kültürel açılımlar bağlamında Yeni Sol akımın dinamiklerinden esinlenmiştir.

Gerçekten de "Yeni Sol" özellikle 1980'li yılların sonlarına doğru (Yeni Sağ politikaların başarısızlığı ile birlikte) başta Avrupa olmak üzere tüm dünyada önemli bir yükseliş göstermiştir. Bu yükselişin en önemli belirleyicilerinden biri ise "Katılımcı Sivil Demokrasi" olmuştur. Bir başka deyişle, "Yeni Sol" akımın geliştirdiği bu sivil toplum modelinin Avrupa toplumlarındaki yansımaları olumlu olmuştur. Batı'daki Neo-Marksist akım tarafından geliştirilen bu model, devlet ile toplumun ayrılığından ya da farklılığından değil; "içiçeliği" varsayımından hareket etmiştir.

Siyasal toplum (devlet) ile sivil toplum ise sürekli etkileşim halindedir. Katılımcılara göre, sivil toplumu genişletmeyi devleti daraltmakta gören kuramlar -bu içiçeliği gözardı ettikleri için- gerçek bir sivil toplum yaratmayı başaramazlar. Oysaki önemli olan, devlet -toplum içiçeliğini bir veri sayarak, o içiçeliğin yapısını, "demokratik doğrultuda" değiştirmektir. Bu da bürokrasiyi azaltarak ya da merkezi kurumların yasama yetkilerini kısırarak değil, siyaseti doğrudan halka taşıyarak mümkündür. Yeni Sol düşüncesi, halktan ayrışık siyaset değil,

bizzat halk tarafından yapılan siyaset anlayışı üzerine kuruludur (Fincancı, 1991:14). Dolayısıyla, İnternet yayıncılığının sahip olduğu özellikler, Yeni Sol düşüncenin halkın siyasal ve kültürel katılımına dönük projeleriyle belli bir uyum içindedir.

Bununla birlikte, ekonomik altyapı ve teknik donanım erişilebilirlik açısından Yeni Sağ'ın "serbest pazar ekonomisi" mantığı, İnternet Yayıncılığı'nın yaşama geçirilmesinde daha fazla belirleyici olmuştur. Bunun nedenini ise Yeni Sağ düşüncenin açılımlarında bulmak olasıdır. Yeni Sağ akımın savunucuları, genelde ekonomik yaşam gibi siyasal yaşamın da bireysel özgürlük ve öncelik sorunsalı etrafında oluştuğunu savunurlar. Bu yönde bir *laissez faire* (bırakınız yapsınlar) ya da bir serbest pazar ekonomisinin oluşturulması "minimal devlet" ile birlikte temel hedefi teşkil eder. Yeni Sağ'ın siyasal programı şu hususları kapsar: Programın giderek daha fazla yaşamsal alanı kapsayacak bir şekilde genişlemesi, ekonomide "aşırı" müdahaleden arınmış bir devletin oluşturulması; belirli yapıların(örneğin ticari birlikler) gücünün azaltılması; yasanın ve düzenin uygulanabilmesi için güçlü bir hükümetin oluşturulması (Held, 1987: 243).

1970'lerin sonları ile 1980'li yıllarda Thatcher ve Reagan hükümetleri, Yeni Sağ'a paralel çizgide bir uygulama gerçekleştirmişlerdir. Bunlar, grup politikalarına yönelmiş olanların çıkarlarını korumaya çalışan bürokratik devlet kuruluşlarının çoğalması nedeniyle "bireysel özgürlüğün" azaldığını ısrarla vurgulamışlardır. Böylece kolektif iyiliğin (ya da bireylerin iyiliğinin), birçok durumda yalnızca rekabetçi bir tecrit edilmişlik içinde davranan ve sektörel hedeflerini en düşük düzeyde devlet müdahaleleriyle gerçekleştirmeye çalışan özel bireyler eliyle gerçekleştirilebileceğini söyleyen klasik liberal doktrine bağlılıklarını ortaya koymuşlardır. Pazara olan bağımlılık, liberalizm tarihinde diğer bir önemli yöne işaret etmektedir: Düşünce, iş, ticaret ve aile hayatının gelişebileceği emniyetli bir temel oluşturabilmek için güçlü bir devlete olan ihtiyaç, başka bir deyişle, eş zamanlı olarak hem devlet etkin-

likleri alanının sınırlandırılması hem de devletin gücünün artırılmasına yönelik bir strateji söz konusudur (Held, 1987: 243-244).

Dolayısıyla bu çalışmada, yukarıda belirlenen alternatif arayışlar sırasıyla ayrı başlıklar altında ele alınacaktır. İnternet Yayıncılığı ise, sözü edilen arayışlar arasında yirmibirinci yüzyılın örnek yayıncılık modeli olarak gösterilmesi ve Yeni Sol tarafından ortaya atılan "doğrudan demokrasi" modeli bağlamında aktif katılıma olanak sağlaması açısından ön plana çıkarılarak, daha ayrıntılı biçimde incelenecektir.

2. Geleneksel Yayıncılık Karşısında Alternatif Medya Arayışları

Demokratik siyasal sistem, ondokuzuncu yüzyılda yayılmaya başlamış ve yirminci yüzyılda ise kendisine karşı yönlendirilen totaliter yönetimlerin "saldırılarına" önlemiştir. Yirmibirinci yüzyılda ise sistemin, demokrasinin "eksikliklerini" gidererek, gelişmesini tamamlayacağı umut edilmektedir (Dağtaş, 1998:75).

Günümüzde "demokrasi"yi bir yönetim biçimi olarak kabul ettiğini ileri süren ülkelerin büyük bir bölümü, genellikle "temsili demokrasi" olarak anılan siyasi süreçle yönetilmektedir. Modern demokrasilerin çıkış noktası ise, toplumu oluşturan bireylerin kamusal işlerin görülmesinde söz sahibi olmaya hakkı olduğu inancına dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, bazı insanlar diğerlerinden daha zengin; bazıları daha akıllı; ancak bundan da öte herkes farklı bir çıkara sahip bulunmaktadır. Bununla birlikte, yurttaşların nasıl yönetileceklerine karar vermelerinde "eşit söz" hakkına sahip olmaları da, kabul edilen bir başka gerçekliktir (Dağtaş, 1998: 75-76).

Demokrasi ile yönetilen çoğu ülkede, seçim dönemlerinde ve bazı ülkelerde yedi yıla kadar uzanabilen aktif politika dönemlerinde, bütün kararları az sayıda insan - başkanlık sistemlerinde cumhurbaşkanları, parlamenter sistemlerde de millet-

vekilleri - almaktadır. Yurttaşların geri kalan "büyük" çoğunluğu ise sessizce, kenarda durup alınan kararları onaylama zorunda kalmaktadır. Sözü edilen bu durum, *The Economist* dergisinin yazar ve editörlerinden Brian Beedham tarafından "yarım-zamanlı" demokrasi olarak tanımlanmaktadır (Beedham,1997:18).

Öte yandan, bazı ülkelerde demokrasinin farklı bir uygulamasına rastlanılmaktadır. Bu süreç, "doğrudan demokrasi" olarak adlandırılmaktadır. Demokrasinin bu dolaysız biçiminde, seçimle gelen temsilciler iki seçim arasındaki dönemde diledikleri gibi davranmamaktadırlar. Bir başka deyişle, bu dönemde seçmenler, temsilcilerin kararlarını iptal edebilmekte veya bazen temsilcilerin akıllarından bile geçmeyen politikaların uygulanmasına karar vermektedirler. Bu kararların uygulama mekanizmasına da "referandum" ya da "halk oylaması" denilmektedir. Böylelikle eğer demokrasi "halkın yönetimi" demek ise, "doğrudan demokrasi," demokrasi fikrine "temsili demokrasi" fikrinden çok daha yakın gözükmektedir (Dağtaş, 1998:76).

İçinde bulunduğumuz son yüzyılda dünyanın zengin ülkelerinin çok büyük bir sosyal ve ekonomik değişime uğradığı gözlenmektedir. Sosyo-ekonomik ilerlemeler, gelişmiş ülkeler yurttaşlarının çok daha fazla para tasarruf etmelerini ve böylelikle, diledikleri takdirde, ülkenin yönetimiyle daha rasyonel bir şekilde ilgilenmelerini mümkün kılan refaha sahip olmalarını sağlamıştır (Dağtaş, 1998).

Bu ilgiyi geliştirmek için yurttaşların elinde, ondokuzuncu yüzyıldan başlayarak giderek yayılan gazetelerin yanı sıra, yirminci yüzyılda icat edilen radyo ve televizyon ve nihayet yirmibirinci yüzyıla damgasını vuracağı düşünülen son on yılda ABD'de yüzde otuzdört bin, bütün dünyada ise yüzde yirmiyedi bin oranında büyüyen İnternet Ağı bulunmaktadır (Beedham, 1997:18).

1990'ların sonlarına gelmiş olduğumuz şu günlerde birçok insan, en az parlamentoya seçtikleri kimseler kadar eğitim

ve bilgi sahibi olduklarını fark etmektedir. Son elli yılın ekonomik başarıları sürdükçe ve "bilgi devrimi" yayıldıkça, toplam nüfus içinde bu yeterliliğe sahip kimselerin oranı giderek büyüyecektir. Bu genel saptamadan yola çıkarak toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmelerin etkilerini medya alanında da gösterdiği dile getirilebilir.

Bu anlamda, iletişim alanında, özellikle Denis McQuail'in vurgulamış olduğu "demokratik-katılımcı" kuramın önemi ön plana çıkmıştır. "Doğrudan demokrasi" ile yakından ilişkili olan "demokratik-katılımcı" iletişim modelinde geleneksel yayıncılığa karşı alternatif yayıncılık arayışları gelişmiştir.

2.1. Alternatif Medya Yayıncılığını Doğuran Nedenler, Gelişimi ve Türleri

Kıta Avrupası'nda -özellikle Fransa'da- ve Amerika'da karşılaştığımız alternatif medya yayıncılığına yönelik yapılanmaların kaynağı, Batı'lı ülkelerde 1960'lı yıllarda yaşanan siyasal gelişmelerde aranmalıdır.

1960'lı yıllar boyunca Yeni Sol hareket öncü sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkmıştır. Öncelikle, bu hareketin altındaki imgelem, özellikle Vietnam ve Latin Amerika'daki Üçüncü Dünya ülkelerinin ulusal özgürlük mücadeleleri için dayanışma kampanyalarını içermektedir. Ancak, bu muhalif hareketlerin Amerikan dış politikasına yönelik eleştiri ve saldırılarının sınırlandırılması uzun sürmemiştir. Sanayileşmiş ülkelerde genç nesil, kendi ailelerinin kültürel ve cinsel tutuculuklarına içerlemişlerdir. Cinsel ve kimyasal hedonizmin ortaya çıkışında, pek çok genç insan "hippilerin" bohem yaşam şekline uyum sağlamıştır. 1960'lı yılların ortalarında bu kültürel karşı çıkış, aynı zamanda artan bir siyasal muhalefet kimliği olarak da açıklanmıştır. Devrimcilerin bu yeni kuşağı, yoğun modernleşmenin yerine; kapitalizm disiplinden özgür günlük yaşam talebinde bulunmuştur (Barbrook, 1995:16).

Böylelikle, Fransa'da 1968 Mayıs Devrimi geçici bir şekilde kültürel ve siyasal devrimci azınlıkları, bütün bir kuşağın

liderlerine dönüştürmüştür. Her ne kadar, fordizm'in gelişimiyle birlikte kitlesel yoksulluk ortadan kaldırılmışsa da, radikal öğrenciler, yalnızca süregelen sosyal eşitsizliğe değil; bununla beraber, günlük yaşamın sıkıntısına da karşı çıkmışlardır. Bu noktada, meydan okunan fordist uzlaşma, aynı kuşaktan gelen fabrika işçilerinin bazı şikayetlerinin, öğrenciler tarafından açık bir biçimde dile getirilmesi olarak belirmiştir.

Bu doğrultuda Batı Avrupa'da, sendikaların onayı olmadan yapılan grevler ve sabotajlarda, yönetsel otorite *absenteeism*' tarafından zayıflatılmıştır. Bu süreçte, fabrikalarda gerçekleştirilen eylemler -söz konusu mücadelede- Gaulist hükümetin Fransa'daki Yeni Sol'un politik etkilerini marjinalize etmesinde belirleyici olmuştur. Bu başkaldırının dış vurulmasının ardından, seçim süreçleri dışında, pek çok radikal öğrenci, çok geçmeden medya ve diğer kültürel aktiviteler içinde yer almaya başlamıştır. Yeni Sol eylemcileri için, bir alternatif medyanın yaratımı, onların devrimci mücadelelerinin önemli bir bölümü olarak nitelendirilmektedir (Barbrook, 1995: 96-97).

Öne sürülen bir Leninist yorumda Yeni Sol'un çok sayıda üyesi, Mayıs 1968 devriminin kitle iletişiminin ideolojik egemenliğindeki nüfus tarafından eleştirildiğine inanmaktadır (Barbrook, 1998). Bu yüzden, devrimci hareketin birincil görevi kitlesel tirajlı gazetelere ve ORTF'nin (Office de Radiodiffusion-Television Française) etkilerine karşı kendi alternatif medyalarını düzenlemeyi cesaretlendirmek olarak belirlenmiştir.

Çünkü savaş sonrası yükselen ulusalcılık dalgasından dolayı, Yeni Sol, onların (egemen medya nüfusu) kurumlaşan radyo ve televizyon istasyonlarından yayılan "karşıt yayımlarla" engellenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, kazanılmış özgürlükler bağlamında devrimciler kendi gazetelerini ve diğer yayınlarını yayımlayabilmişlerdir. Buna ek olarak, gelişen baskı teknolojileri paralelinde ofset baskı tekniğinin ve sonraları fotokopi makinalarının ilk örneklerinin ortaya çıkışı ve basın fuarlarında tanıtımıyla kullanım yaygınlığı kazanmaları sonu-

1
Absenteeism: Sendikaların onayı olmadan gerçekleştirilen grevler ya da fabrikalarda işleyiş sürecinin durdurulması için yapılan sabotajlardır. Bilindiği üzere, yasadışı yollarla yapılan bu eylemlerin yanı sıra, 1960'lı yıllarda işçi sendikalarının desteğiyle gerçekleştirilen grevler de bulunmaktaydı. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız A. Lipietz (1984). *L'Audace ou l'enlèvement*. Paris: Editions la Decouverte. s. 41.

cu küçük tirajlı gazetelerin yüksek yayım ve basım bedelleri etkin bir şekilde düşürülebilmektedir. 1960'lı yılların sonları ve 1970'li yılların başları boyunca, Fransa'da radikal yayınların sayısında sürekli bir artış olmuştur. Gerçek gücünün yoksunluğunda Yeni Sol kendi alternatif gazetelerinde, içeriklerini devrimci fikirlere adanmak zorunda kalmıştır (Barbrook, 1995: 97).

Bu süreçte öncelikle çoğu devrimci gazeteler, farklı küçük Bolşevik partiler tarafından üretilmiştir. Mao ya da Troçki'den ilham alan, devrimci grupların temel aktivitesi kendi gazetelerini üretmek olmuştur. Bunu takip eden Lenin'in örneğinde, her bir parti lideri, kendi yayınından halk arasındaki devrimci fikirleri yaymada bir "iletim aracı" olarak yararlanmıştır. Her ne kadar çoğu Leninist partiler az sayıda üyeye sahip olsa da, bu küçük gruplar kendi yayınları için bir kitlesel okuyucu potansiyeli yaratmayı başarmışlardır. Örneğin 1970'de *Gauche Proletarienne's La Cause du Peuple*, her bir nüshanın yüz bin adet kopyasını satmıştır (Boris, 1975: 220).

Aynı zaman aralığında ABD'de Yeni Sol, kadınların, lezbiyen ve eşcinsellerin, etnik azınlıkların ve diğer toplulukların çıkarlarını savunan çeşitli özerk sosyal hareketleri yaratmaya başlamıştır. Oysaki Leninist geleneğe, bu gruplar kendi içsel yapılarında katılımcı demokrasi modeline geçişe cesaretlendirilmişlerdir. ABD'de ise bunun aksine, Amerikan Yeni Sol'unun aktivistleri, sivil toplumdan ayrılmış, Leninist gelenekteki politikaların sınırlarını aşan ve bir adım öteye geçen yeni toplumsal hareketlere inanmışlardır. Bu hareketlerdeki karar verme mekanizmalarına doğrudan katılımı, bireylerin sivil toplumdaki bölünmelerini uzlaştıran devlete ve siyasal partilere artık ihtiyacı olmayacaktır (Katsiaficas, 1987: 204).

Bununla birlikte ABD'de bu katılımcı yapılar, alternatif medya projelerine dolaylı da olsa katkıda bulunmuşlardır. Ucuz ofset basım teknikleri ve gönüllü işçilikten yararlanmada, radikaller egemen medya tarafından sansür edilen etkinlikler düzenlemişlerdir: Örneğin, Vietnam karşıtı savaş protes-

toları, yeni toplumsal hareketler ya da hippie kültürüyle ilgili haberleri içeren underground gazeteler sayılabilir. Özel bir grubun politikalarına adanması yerine, bu gazeteler Yeni Sol'un tüm dinamikleri ve gruplarının aktiviteleri hakkında "karşıt-bilgi" sağlamışlardır. Her ne kadar bazıları hippie girişimciler tarafından yürütülse de, pek çok alternatif gazete "kooperatifler" aracılığıyla organize edilmiştir. Bu kendi kendini yöneten gazetelerde, gazeteciler sadece editörleri seçmemiş, bununla birlikte kendi aralarında önemli görevlerde rotasyon da gerçekleştirmişlerdir. Yukarıda sözü edilen yayıncılık sürecinin tümünde bu radikal yayınlar, katılımcılığı ön plana çıkarmışlar (Armstrong, 1981: 43-60) ve okuyucularından, gerçekleştirmiş oldukları farklı politik ve kültürel aktiviteler içerisinde doğrudan yer almalarını istemişlerdir (Barbrook, 1995: 98).

ABD'deki gibi bu yeni siyasal ve kültürel biçimler, underground basının (yeraltı/korsan gazetelerin) Fransa'da da yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır. Örneğin, *Idiot-International* ve *Charlie-Hebdo* o güne kadar, iki farklı literatür altında, alternatif kültür ve devrimci politikalarla ilgili olarak yayımlanmış "yazıları" ortak bir potada eritmiştir. Bununla beraber söz konusu yayınlar, okuyucuları kendi makalelerini, karikatürlerini ve fotoğraflarını alternatif yayın organları kanalıyla kitlelere yaymaları konusunda da cesaretlendirmiştir (Boris, 1975: 171).

Özerk hareketler ve toplu sanat organizasyonları gibi, bu erken Fransız alternatif gazeteleri, birlikte ya da ortak çalışma prensibiyle kurulmuşlardır. Her ne kadar bu yayın organları sonuçta varlıklarını sürdürüremeyerek çöktüyseler de, sözü edilen güçlü iki *underground* gazetesi, ülke çapındaki pek çok farklı radikal gruplardan ilham ve destek alarak kendi yayınlarını sürdürmüşlerdir. ABD'de olduğu gibi, yeni basım teknikleri ve gönüllü emeğin bileşkesi, amatör ve alternatif bir ruhla çıkarılan gazetenin üretim sürecinde ihtiyaç duyulan maddi sıkıntıları "dramatik" bir şekilde de olsa engelleyebilmiştir.

Sözü edilen üretim maliyetinin yarattığı avantaj "özel" yayınların, Fransa'nın belli bölgeleri için ayrı olarak yaratılmasını sağlamıştır. Böylece, farklı grupların çıkarları - örneğin etnik azınlıklar, pasifistler, çevreciler, feministler, lezbiyenler ve eşcinseller, radikal bilim adamları ve alternatif kültürel hareketler - toplumsal bir uzlaşım içerisinde seslerini duyurabilmişlerdir (Boris, 1975: 230-266).

Böylelikle günümüzde, geleneksel yayıncılık karşısında alternatif medya arayışları olarak ön plana çıkan yeni yayıncılık modellerini başlıca şu şekilde sınıflandırabiliriz.

a. Kamusal Hizmet Yayıncılığı,

b. *Immediant* (Medya Karşısı) Hareket ya da Halka Dayalı Yayıncılık,

c. İnternet Yayıncılığı.

Söz konusu bu yayıncılık modellerini, geleneksel medya yayıncılığı ya da liberal medya akımı (*main stream* / ana akım medya) karşısında genel olarak "alternatif medya yayınları" olarak da tanımlayabiliriz.

2.2. Alternatif Bir Medya Modeli Olarak

Kamusal Hizmet Yayıncılığı

Son yıllarda yayıncılık alanında devlet tekeline ve serbest girişimciliğe dayalı yayın anlayışının dışında, üçüncü bir yayıncılık anlayışı daha oluşmuştur. O da, "kamusal hizmet yayıncılığı" olarak nitelendirilen ve "amacıyla" ön plana çıkan yeni bir yayıncılık sürecidir (Dağtaş,1998: 161). Hıfzı Topuz, bu yayıncılık modelini şu şekilde tanımlamaktadır:

Kamusal hizmet yayıncılığı, kamu hizmeti vermeye yönelik, kazanç amacı gütmeyen, halkı aydınlatmaya, eğitmeye, halkla yöneticiler arasında sürekli bir iletişim kurmaya, halkın yayıncılığa katılımını sağlamaya yönelik bir yayıncılık türüdür. Bu tür yayınların gelir kaynağı reklamcılık değildir. Ayrıca kamusal yayıncılık devlet ve özel sektör karşısında bağımsız bir durumdur. Yerel bir yapıya dayanır. Özgür ya da özerktir. Bireylerin yönetime ve program oluşturulmasına katılımını sağlar. (Topuz, 1990: 61)

Topuz'un da dile getirmiş olduğu gibi toplum içindeki bireylerin sorunlarını dile getirebilecekleri, bir yurttaş olarak seslerini duyurabilecekleri, haklarını savunabilecekleri en önemli kurumlaşmış yapılardan biri o ülkedeki kitle iletişim araçlarıdır. Gerçekten, sağlıklı bir iletişim ortamının ve gerekli yasal düzenlemelerin devlet tarafından yapıldığı (ve sonrasında devletin devreden çıkarak hakem rolüne soyunduğu) toplumlarda, medyanın sivil toplum dinamiklerinin gelişimine verdiği destek büyüktür (Dağtaş, 1998:36).

Bu anlamda medyanın sivil toplum dinamiklerinin gelişimine yönelik olarak üstleneceği en büyük rol "devletin resmi ideolojisine ve pazar güçlerinin yönlendirmesine alet olmaktır." Ancak bu takdirde, medya kendisinden beklenen işlevleri yerine getirebilecektir (Keane, 1992: 13).

Jonh Keane'in de ağırlıklı olarak savunduğu bu görüşe göre, "medya ne özel çıkarların savunuculuğunu yapmalı ne de devlet sansürü içinde tıkanıp kalmalıdır." Keane'in "kamusal hizmet modeli" olarak tanımladığı bu kavram, sivil toplum dinamiklerinin gelişiminde medyaya şu tür roller yüklemektedir:

Kamu hizmeti medyaları "hayırlı bir iş" olarak gördükleri sürece etkili olamazlar; onları azınlıklar için "bilgi, kültür, eleştiri ve deney"ler içeren değerli programlar sağlayan, ama toplumun ana kanallarının dışında bırakan yaklaşımlar etkisizdir. Kamu hizmeti medyaları elbette azınlıklara hizmet vermeli; bilgi, kültür dağıtmalı, eleştiri ve deney ortamı yaratmalı, hatta sık sık kamu beğenisinin suratına tokatı patlatmalı. Ama bunlar yetmez, daha fazlasını yapmalı. Özünden değiştirilmiş bir kamu hizmeti modeli farklı yaşam biçimleri, beğeniler, görüşler arasında uyumlu bir birlik oluşturmalıdır. Ne despotik devletler ne de pazar güçleri tarafından yönetilen yurttaş çoğunluğunun siyasal güç kazanmasına yardımcı olmalıdır. Onlara birbirinden çok farklı görüşler ulaştırmalıdır. (Keane,1992: 117)

Bu doğrultuda, yirmibirinci yüzyılın eşliğinde kamusal alanda ortaya çıkan medyatik dönüşümün sonucu, klasik an-

lamdaki basit basın özgürlüğü kavramlarının terk edilip; onların yerine daha karmaşık ve farklılaşmış bir kavram olan iletişim özgürlüğünün konulması gerekmektedir (Metin, 1997:10).

Basın özgürlüğü kavramının erişilirlik ve evrensellik iddialarıyla bağdaşmayan çelişki ve ikilemelerini aşmak amacıyla kullanılan iletişim özgürlüğü kavramının, toplumsal sorumluluk anlayışıyla içeriklendirilmesi gerekmektedir. Bu ise aslında, medya alanında çoğulculuğu öngören ve Keane'in "kamu yararı" nosyonundan hareketle geliştirdiği pazar-dışı ve devlet-dışı medya modelinde karşılığını bulan bir "katılımcı yapı"yı zorunlu kılmaktadır (Metin, 1997).

Denis McQuail'e göre, kamusal hizmet yayıncılığını destekleyen demokratik-katılımcı kuram, özgürlükçülük, ütopyacılık, sosyalizm, siyasal ve sosyal eşitlik, çevrecilik, yörecilik gibi kuramsal yaklaşımların bir karışımıdır. Kuramın uygulamaya dönük örnekleri ise çok ve çeşitlidir. Underground basın (yeraltı basını ya da korsan basın), korsan radyo, küçük topluluklara yönelik kablolu televizyon, "samizdat" yayıncılık, kırsal yörelerde mikro-medya, sokak gazeteleri ve siyasal afiş bu kapsamda ele alınabilir. Bunların yanı sıra yeni iletişim teknolojileri, daha ucuz üretim ve elektronik medya kanallarına daha kolay erişim imkanı sağlayarak iletişimde bulunma hakkının önüne önemli fırsatlar çıkarmaktadır. Buna rağmen, sözü geçen fırsatların kurulu (ana akım) medya egemenliği üzerindeki etkileri son derece yetersiz kalmaktadır (Dağtaş, 1998: 103).

Kısacası alternatif medya kapsamında da değerlendirilen bu tür yayınlar ve yayın kanalları geleneksel yayıncılık türlerine radikal bir karşı çıkışı ifade etmektedirler. Ancak yetersizlikleri, kendi iç dinamiklerinden kaynaklanmamaktadır. Bu noktadaki en temel sorun, sözü edilen yayınların devletin ideolojisiyle hiçbir içsel çatışması olmayan ana akım medya organlarının karşısında yasal bir çerçeveye bürünmemeleri ve dolayısıyla geniş bir alana yayılarak kendilerini kabul ettirmede karşılaştıkları güçlükler olarak algılanmalıdır.

2.3. *Immediast* (Medya Karşıtı) Hareket ya da Halka Dayalı Yayıncılık

Son yıllarda özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa'da seslerini duyuran ve dünyanın birçok yerinde ses getiren "medya-karşıtı" tavır, kamusal hizmet yayıncılığı modeline göre daha radikal bir söyleme sahip olması ve bu yayıncılık türünü desteklemesi açısından önemli bir hareket olarak kitlelerin karşısına çıkmaktadır (McQuail'den aktaran Dağtaş, 1987: 104).

Batı'da genel olarak televizyon programlarının kalitelerinin yükseltilmesinden, reklamlara getirilen kısıtlamalara ve bu alanda kurulan derneklerden, yapılan yayınlara kadar muhalefet geniş bir faaliyet ağı içinde her geçen gün yeni adımlar atmaktadır. Medya içeriğine karşı söz konusu duyarlılıktaki bu artışa rağmen, ana akım medya içeriğinin tek yönlü söylemine karşı yürütülecek mücadelenin gerektirdiği önlemler, bu konuda gerçekleştirilecek aktivitelerin amaçları ve araçları üzerinde yoğun tartışmalar bugün dahi sürmektedir. Bu bağlamda biri; medyadan uzak olma ya da medyanın yok edilmesi; diğeri ise alternatif medya ağlarının kurulması tasarıları olmak üzere, gündemde çeşitli çözüm önerileri bulunmaktadır.

Medya aleyhindeki hareketlerden birisi olarak medya-karşıtları (*Immediast*) her türlü baskıcı iletişim, kültürel tek seslilik ve medya denetimi koşullarından, medyanın ve devletin ardı arkası kesilmeyen ihlallerine kadar meşru bir karşı duruş, barışçıl bir ayaklanma ve örgütlenme peşindedir.

"Atmosfer kamunun malıdır, hava ise herkesindir. Öyleyse radyo ve televizyon sinyalleri de kamuya ait olmalıdır" görüşünü savunan medya-karşıtları, medyaya karşı yürüttükleri muhalefeti, alternatif bir medyanın nasıl yaratılabileceğine dair varsayımlarını, somut bir program ile şu şekilde dile getirmektedirler:

Herşeyden önce medyanın, devlet ve şirketlerin elinden halk denetimine geçmesi gerekmektedir. Mücadelenin ana teması budur. Medyanın kamunun ellerine geçmesi-

larından sonra ilk demokratik seçimleri gerçekleştirdiler. Fakat seçime en güçlü aday olarak giren ve ünlü Sırp kasaplarından biri olarak anılan Miloseviç, seçimi kaybetti. Seçim, ummadığı bir sonuç verdi ve muhalefet kazançlı çıktı. Bunun üzerine Miloseviç savaş günlerinden kalma bir emir komuta zincirini işleterek seçimleri iptal etmeye kalktı. Bu arada halk ayaklandı, ama çoğunun ipleri Miloseviç'in ellerinde olan yayın organları gıkını çıkaramadılar, çıkarılanlar da susturuldu. İşte bu günlere, bir radyo, radyo B29, ülkenin tek bağımsız radyosu olarak yayınlamını sürdürüyordu. Miloseviç ülkenin aydınlarını yanına çağırarak bu yayınların durdurulmasını istedi, ama olumsuz bir yanıt aldı. Bunun üzerine kolluk kuvvetlerini kullanarak B29'u kapattırırverdi. ...Fakat B29'un yayınları, bir saat sonra yeniden başladı. Nerede mi: İnternet'te...(Korkut, 1997: 161)

Görülebileceği üzere anti-demokratik biçimde "iletişim özgürlüğü" elinden alınarak kapatılan Radyo B92 yayınlarını, birkaç saat gibi kısa bir süre içerisinde alternatif bir medya üzerinden kitlelere ulaştırabilmiştir. Ayrıca, İnternet yayıncılığı öncesi ele alınan tüm alternatif medya yayınlarının ortak sorunu olan "finansal" sorunlarla bu süreçte karşılaşılmamış, emek yoğunluğu yaşanmamış ve maddi sıkıntı çekilmemiştir.

Böylelikle, İnternet'in sanılanın aksine "etkin" bir muhalefet aracı ve bir alternatif medya olarak kullanılabilmesi ilk kez gözler önüne serilmiş olmaktadır. Bu doğrultuda, İnternet basınının bir alternatif medya modeli olarak kabul edilmesi sürecini, bu dramatik toplumsal olaydan öte, teorik ve teknik temellere dayandırarak da açıklamak gerektiği inancındayız. Böylece, Ağ'ın bir alternatif medya olması gerçeğinin "Radyo B92" örneğinde olduğu gibi sadece toplumsal kriz dönemlerine özgü olmadığı ya da belirli tesadüflerin sonucu ortaya çıkmadığı aksine bilinçli bir tutum olduğu anlaşılmış olacaktır.

Kimi çevrelerce 'yirmibirinci yüzyılın yayıncılık modeli olarak öne sürülen İnternet yayıncılığının, alternatif medya yayıncılığı kapsamında dile getirilen diğer modellerden daha güncel olması nedeniyle çalışmanın bu bölümünde ayrıntılı olarak incelenmesi uygun görülmüştür.

3. Elektronik Bir Demokrasi Modeli Olarak İnternet Yayıncılığı

3.1. İnternet'in Demokratik Yapısı ve Temel Dayanak Noktaları

Yirminci yüzyılın başlarında elektronikte gerçekleştirilen yeniliklerle hız kazanan iletişim teknolojilerindeki gelişimin sonuçlarının kamusal ve siyasal alanda "değişime" yol açacak bir süreci başlatmış olabileceği, hiç kimse tarafından tahmin edilememiştir. Günümüzde ise kitle iletişimi alanında gerçekleştirilen devrimin politika sürecindeki yansımaları, dünyadaki çoğu siyaset bilimcisini adeta şoka uğratmıştır.

Bu yeni nosyon, sadece kişisel bilgisayarların geliştirilmesi ya da bilgisayarların iletişim alanında kullanılmaya başlanması olarak değerlendirilmemelidir. Sözü edilen süreç 1789 Fransız İhtilali'nin gerçekleştirilmesinin ardından, iki yüzyıl boyunca siyasal ve enformatik alanda özgürlük arayan bireyler için ilham kaynağı olmuş ve egemenliği siyasal otoriteden öte; halka sunan demokrasinin, yeni bir boyutu olarak algılanmıştır (Miller, 1996: 211). Bilgisayar ortamı iletişim ve demokrasi kuramlarının "inanılmaz" bir birleşimi olan bu yeni devrim "İnternet" olarak adlandırılmaktadır.

Bireylerin siyasal otorite ya da güç odakları karşısında; temel hak ve özgürlüklerini meşrulaştırmak için güç aldıkları demokrasi kavramının, İnternet üzerindeki yeni boyutu ise "elektronik demokrasi" ya da "siber demokrasi" (Groper, 1996: 248) şeklinde nitelendirilmektedir. Elektronik demokrasi olgusu, klasik demokratik uygulamaların yetersizliğine radikal bir karşı çıkışı ifade etmektedir. Dolayısıyla, demokrasinin bilinen şekli, iletişim teknolojilerince eskisinden bağımsız olarak değiştirilmekte, fakat kavramın dayandığı temeller aynı kalmaktadır.

Bir başka deyişle, klasik anlamda demokrasi kavramı; elektronik iletişim sürecine entegre edilirken, var olan toplumun yerini "bilgi toplumu" kavramı almaktadır. Bunun yanın-

2
Cyber Mercantilism: Adını ülkelerin zenginliklerinin hazinelerindeki altın stoklarıyla ölçüldüğü ve temelinde deniz aşırı seferlere açılmanın, sömürgecilğin ya da ticaretin (dolayısıyla da kapitalizmin) yattığı ortaçağ merkantilizminden almaktadır. Fakat, sanal uzayda gerçekleştirilecek seferler, 16. yüzyılda çoğunlukla olduğu gibi yıkıma ve gasp etmeye dayalı olmaktan öte daha ziyade ticarete dayalı bir kavram olarak nitelendirilmektedir. Kısacası ülkelerin ekonomik ürünlerini olduğu kadar kültürel ve enformatik birikimlerini de pazarlayabilecekleri bir süreç olarak algılanmaktadır.

3
Netizen: Yaşamsal (temel tüketim ihtiyaçları, güvenlik vb.), yönetsel (siyasal gereksinimler) ve benzeri her tür yapının doğurduğu gereklilikleri İnternet üzerinden karşılayabilecekleri ve geleneksel toplum yapısından koptukları iddia edilen Ağ yurttaşları. Netizm ise geleceğin baskın yurttaş profilini oluşturacağı savunulan bir kavram.

da kamusal alan ya da siyasal süreçle ilgili demokratik düşünsel yapı, herhangi bir değişime uğramamaktadır. Michael Ogden elektronik demokrasinin bu yönünü, iki farklı yönden ele alarak değerlendirmektedir. Ogden'e göre İnternet üzerindeki siyasal süreçler Jeffersoncu düşüncenin bireye tanıdığı öncelik, çoğulculuk, aktif katılım ve farklılaşma temellerini içermektedir. Buna göre siber demokrasi kavramı, temelde siyasal otoritenin veya güç odaklarının, İnternet (ve öteki iletişim ağları) üzerindeki denetleyici tutumlarının azaltılması ve tüm bireylerin İnternet ve diğer ağ sunucularına sınırsız ve serbest olarak erişebilmelerini nitelendirmektedir (Ogden, 1994:713-723).

Ogden'in (1994) diğer görüşü ise, siber uzayı sanal bir "merkantilizm" (*cyber mercantilism*)² olarak betimlemektedir. Bu noktada siber demokrasi, etkin olarak politik katılımı sağlarken, merkantilizm ise bireysel girişimciliği güdüleyerek, İnternet'in ülkelere ekonomik, kültürel ve enformatik zenginlik kazandırması sürecine önemli bir katkıda bulunmaktadır.

Görüleceği üzere elektronik demokrasinin temelindeki "bilgi-toplumu" görüşü, klasik anlamdaki endüstriyel kapitalizmden kopuşu gerektiren yeni bir sosyal formasyonu nitelendirmektedir. Böylece, literatürdeki "yurttaş" (*citizen*) kavramının yerine, sanal bir kavram olan "ağ vatandaşı" (*netizen*)³ adıyla, yeni bir yurttaşlık biçimi ortaya çıkmaktadır (Ogden, 1994).

Bu doğrultuda, İnternet Ağı'nın yeni bireyciliği ön plana çıkaran enformatik toplumsal yapısı içerisinde belirginleşen demokrasi kavramı, bu "yeni birey"lerin temel politik hak ve özgürlüklerini öne çıkarmak için şu avantajları sunmaktadır (Miller, 1996: 216):

1. Bilgiye serbest ve sınırsızca ulaşım; bireyleri siyasal otorite karşısında daha bilinçli ve toplumsal olgular karşısında daha rasyonel kılacaktır.

2. Ağ'ın iki yönlü iletişime uygun yapısı, politik tartışma-jarda ve karar alma sürecinde daha geniş bir katılımı sağlayacaktır.

3. Sistemin, teknolojiyi gizlemekten ya da merkezileştirmektense onu yayan yapısı taşralı seçmenlerin politik süreçlere karşı yetersiz olan eğilimlerini güçlendirerek onları, merkeze daha da yakınlaştıracaktır.

Siber demokrasinin hayata geçirilme sürecinde İnternet'in bireylere sunmuş olduğu sözü edilen ayrıcalıklar, aslında iletişim ağlarının kullanılmasına başlanması ve tarihsel gelişim süreci boyunca potansiyel olarak bir güç teşkil etmelerine karşın, İnternet Ağı kurulana kadar etkin olarak işleyememişlerdir. Bu durum Friedland tarafından bilgisayar ağlarının ilk kurulduğu yıllarda kitle iletişimi alanında bilimsel tartışmaların ve bu alandaki araştırmaların bilgisayarlardan öte "grup iletişimi" ve "etkileşimli televizyon" kavramı üzerinde yoğunlaşmasıyla ilişkilendirilmektedir (Friedland, 1996: 190).

Ancak, bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerin iletişim sürecini bilgisayar ortamı iletişim (CMC/Computer Mediated Communication) yönünde yapılandırması, ilerleyen dönemle birlikte, yeniliklerin "halk organizasyonlarında" ve "sivil toplum örgütlenmeleri"nde geniş bir kullanım alanı bulmasına ve dolayısıyla alternatif medya hareketlerinin de bu alana yönelmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda, çatısı "yurttaş" kavramı üzerine oturtulmuş bilgisayar ortamı iletişim ağları şu dört geniş alana yayılmaktadır:

1. Yerel ya da bölgesel alanda, özel ilgi gruplarının ve güç odaklarının oluşturdukları iletişim ağları,

2. Danışmanlık yapma ya da sorun çözme (genelde teknik destek servis hizmetleri vb.) amacıyla kurulmuş iletişim ağları,

3. Kamuya açık olmayan (Devlet kontrolü altındaki/government controlled networks) iletişim ağları,

4. Elektronik yayın ağları bağlamında İnternet basını ya da sanal gazeteler.

Görüleceği üzere, bu ağlardan birçoğu farklı alanlara hizmet etmekte ve bazıları ise halkın kullanımına kapalı tutulmaktadır. Bu doğrultuda, İnternet üzerindeki söz konusu ağ-

4 Bu yaklaşımın günümüzdeki en somut örneği, yeni bir iletişim teknolojisi olan İnternet'in, televizyon, radyo, fax, teletex ya da telefon (İnternet telefonu ile) gibi eski iletişim teknolojilerinden; kendi modern yapısı içerisinde sıkça yararlanılması olarak nitelendirilmektedir.

5 Manyetik medya: Multi-medya (çoklu ortam) olarak adlandırılan yapının, verilerin depolanma biçimiyle ilgili ögesi olarak nitelendirilmektedir. Söz konusu ögeler, verilerin kapladığı hacme göre kaset, disket, hard disk, manyeto-optik disk, Cd-rom (günümüzde yaygın kullanım alanı bulan) ve henüz gelişmekte olan bir teknoloji olan DVD rom (digital video disk) olarak biçimlenmektedirler.

lardan basın alanına yönelik olanı alternatif medya hareketlerinin yoğunlaşma noktası olması nedeniyle "elektronik yayıncılık" bağlamında ayrıca incelenmektedir.

3.2. Elektronik Yayıncılık Süreci ve İnternet Basınının Konumu

İletişim teknolojilerinin gelişim tarihi boyunca, gerek sosyal gerekse pozitif bilimler bağlamında araştırmacıların tanımlama gücü çektikleri kavramlardan biri de "elektronik yayıncılık" olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü gelişen iletişim teknikleri sonucu "yayıncılık" süreci, sürekli olarak biçim değiştirmekte ve gelişen yeni bir teknoloji, geride bıraktığı eski bir teknolojiye özgü unsurları çoğu zaman tamamen reddetmemektedir.⁴

Bu yaklaşımın doğurduğu karmaşadan etkilenen yayın alanlarından birisi de elektronik yayıncılık kavramıdır. Kavram çoğu kere, salt olarak televizyon ya da video yayıncılığı şeklinde algılanmaktadır. Fakat bizce, kavramın tanımlanma aşamasında üzerinde durulması gereken asıl vurgu, elektronik yayıncılığın salt olarak görsel bir medya türü olarak ele alınmasından daha ziyade, yazılı medya ile ilişkilendirilmiş olmasının gerekliliğidir. Bu doğrultuda kavram, temelde geleneksel yazılı medyanın kağıt faktörü aradan çıkarılarak bilgisayar destekli; elektronik bir ortama aktarılması olarak nitelendirilmektedir (Sirt ve Çorbacı, 1996: 58).

Böylelikle kağıdın kullanılmadığı, "basılı" yayıncılık döneminden elektronik bir yayıncılığa geçiş süreci "medya" kavramı ile ilişkilendirildiğinde farklı gibi görünen ama birbirini tamamlayan iki ana medya modelinin ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bu yönde, sözü edilen medyalardan ilki, verilerin depolanma biçimiyle bağlantılı olarak manyetik medya⁵ olarak adlandırılmaktadır. Elektronik yayıncılık sürecinin iletinin akış biçimiyle ilgili; diğer ana ortamı ise bilgisayar ağları olarak nitelendirilmektedir. Bu yönde Gürcan, elektronik yayıncılığın veri iletimine (iletinin akış biçimi) dayalı yapısını şöyle tanımlamaktadır:

Elektronik yayıncılık iletilerin, bilgisayarlar ve telefon hatları kanalıyla oluşturulan bir ağ üzerinden dünyanın dört bir yanındaki kişilerin bilgisayarlarına dolaşımını sağlayan bir iletişim sistemidir. Bu sistemde, iletileri alma ve göndermede bir bilgisayarın olması ve ayrıca İnternet olarak adlandırılan ağa bağlı olması gerekmektedir... (Gürcan,1996: 104)

Öte yandan Gürcan, elektronik yayıncılığa yönelik olarak daha önce dile getirilen iki ana medya modelinin birbirini tamamlayan faktörler olarak kullanımları ve elektronik yayıncılıkta yer almalarını ise şu şekilde ifadelendirmektedir:

... Yayıncılık sektörünün basılı materyal yayımlamanın yanında, İnternet ya da CD-ROM ile elektronik yayıncılığa yönelmesi, yalnızca Türk basını için geçerli olmayıp, bunun ilk örneklerinin ABD'de ortaya çıktığı görülmektedir. (Gürcan,1996: 103-104)

Günümüzde elektronik yayıncılığın "basılı medya"ya alternatif olarak görülen yaygın kullanım alanlarından birisini de İnternet ortamı ve manyetik medya oluşturmaktadır. Bu yönde Atakan da, Gürcan'ın yaklaşımıyla paralel olarak; İnternet sayesinde basılı medyanın, bir süre sonra yerini yavaş yavaş elektronik medyaya bırakarak, gazete ve diğer yazılı basının İnternet üzerinden yayınlanacağı günlerden söz etmektedir (Atakan, 1996: 59).

Aslında elektronik yayıncılıkla ilgili olarak ortaya konan söz konusu tüm yaklaşımların özünde aynı imgelem bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle, iletişim alanında kabul gören bu düşünce yapısı, elektronik medyanın, kağıt ortamına göre avantajlı olduğu gerçeği doğrultusunda şekillenmektedir. Tablo 1' de de görüleceği üzere, "elektronik yayıncılığın" temellerini oluşturan elektronik medya modellerinin dikkat çeken ilk avantajı, basılı yayıncılık sürecine oranla, yayının üretim ve dağıtım maliyetlerinin çok ucuz olmasıdır.

Daha değişik bir ifadeyle açıklamak gerekirse, örneğin Tablo 1'de de görüldüğü gibi bir yıl boyunca İnternet üzerinde yayın yapacak bir web sitesinin ortalama "dokuz yüz dolar"

3.3. İnternet Basınının Kitle İletişimindeki Konumu

Geride bıraktığımız çeyrek asır boyunca İnternet'in geleneksel kitle iletişimine koşut olarak ortaya koyduğu yapı, kitle iletişimi araştırmacıları tarafından tanımlanılmaya çalışılmıştır. Söz konusu bu araştırmalar, temelde İnternet'i; kitle iletişiminde yol açtığı değişimler ve kitle iletişimiyle olan benzerliği ya da farkı açısından iki ayrı yapı üzerinde konumlandırılmışlardır.

Bu yönde, ilk gruba dahil olan ve özellikle eleştirel okuldan gelen iletişim araştırmacıları tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda, geleneksel iletişim araçlarına koşut olarak ortaya çıkan ve farklı bir "ortam"a dayalı iletişim sürecinin kitle iletişimi bağlamında "temel bir tanımının" yapılamayacağı vurgulanmıştır (Fejes, 1984: 219-232).

Bu yaklaşıma göre yeni iletişim araçlarının toplumsal, ekonomik, kültürel süreçlerde yol açacağı değişimlerin temelinde izleyici kitlesinin beğeni anlayışını değiştireceği belirtilmektedir. Eleştirel iletişim araştırmacılarının açıklamaya çalıştıkları problem tam bu noktada belirginleşmeye başlamaktadır. Sözü edilen yaklaşıma göre, yeni medyaların yanında, geleneksel kitle iletişiminden kalan işleyiş sistemi yeni alışkanlıklar ve normlarla biraraya geldiğinde bir kaosa yol açacağı ve geleneksel kitle iletişimiyle ilgili alışıldık tüm kavramların da yitirileceğine inanılmaktadır (Fejes, 1984). Bu yönde, İnternet iletişiminin yanı sıra geleneksel kitle iletişiminin de bu kavram karmaşasından etkileneneği dile getirilmektedir.

İnternet'i kitle iletişim modelleriyle benzerlikleri ya da farklılıkları doğrultusunda değerlendiren araştırmacılar ise, Ağ'ı hedef, kaynak, ileti, kanal, etki, yön ve yansıma gibi iletişimin ana unsurları bağlamında, çok yönlü (*multifaced*) bir kitle iletişim aracı olarak tanımlamaktadırlar (Morris ve Ogan, 1996:42). Bu yaklaşıma göre İnternet birey, grup ve kitle dinamiğine göre, "yüz yüze" iletişimden, "grup" iletişimine ya da "kitle" iletişimine kadar farklı iletişim modelleri arasında "esnek" bir yapı oluşturmaktadır. İnternet'in birçok iletişim biçimi

mini içeren ve kişiler arası iletişim-kitle iletişimi arasında bir köprü oluşturan bu yapısı Morris ve Ogan tarafından şöyle açıklanmaktadır:

İnternet doğası gereği, geleneksel kitle iletişim modelindeki "kaynak-mesaj-alıcı" rolünü tek başına üstlenmektedir. Bu doğrultuda, sözü edilen işlevi bazen geleneksel yayıncılık şablonuyla yerine getirmekte; bazen de kaynak-mesaj-alıcı öğeleriyle; yeni iletişim modelleri konfigüre etmektedir. Bu durum, bir tür iletişim "dönencesi" olarak da adlandırılmaktadır. Mesaj; tekilden-gruba, gruptan-kitleye ve ters yönde kitleden-gruba ya da gruptan-tekile iletebileceği gibi, kitleden-bireye ya da gruptan-kitleye olmak üzere çok değişik şekillere bürünebilmektedir. (Morris ve Ogan, 1996: 42)

Örneğin İnternet Ağı içinde bir grup olarak kabul edilen USENET'in⁷ bir bireyin elektronik posta kutusuna e-mail göndermesi ya da İnternet Toplumu'nun⁸ (*The Internet Society*) Ağ üzerindeki tüm sanal organizasyonlara yollamış olduğu bir bildirge, Ağ'ın sözü edilen özelliğini (iletişim dönencesi) gözler önüne sermektedir.

Tüm bu sözü edilenler nedeniyle iletişimciler, Ağ üzerindeki bu yeni iletişim modelini, -geleneksel kitle iletişimini de içeren yapısını göz önüne alarak- "Bilgisayar Ortamlı İletişim" (CMC) olarak tanımladığı konusunda fikir birliğine varmışlardır (December, 1996: 16-17). Bu doğrultuda alıcı ve kaynak arasındaki söz konusu iletişim modeli, "asenkron" ve "senkron" iletişim süreçleri olarak, iki genel kategori altında ele alınmaktadır. Aynı zamanda İnternet üzerindeki yayıncılık türlerini, "amaçlarına" göre şu şekilde gruplandırmak da mümkündür:

1. Çoğuldan-çoğula veya tekilden çoğula doğru senkron (eş zamanlı) iletişim modeli: Mesaj gönderici ve alıcının "eş zamanda" gerçekleştirdiği bu süreç, İnternet üzerinde çoğu zaman sohbet amacıyla kullanılmaktadır. Örneğin İnternet üzerinden görüntülü telefon görüşmesi yapmak (İnternet telefonu) bu tür iletişim süreci olarak nitelendirilebilir.

7
USENET (*User's Network*): İnternet'te yer alan ve her tür konu alanına hitab eden bir "tartışma" grubu.

8
İnternet Toplumu; (*The Internet Society*) Önceleri İnternet'in ana omurgası olan NSFNET' in (*National Science of Foundation Network*, İnternet'in ABD'deki en büyük kolu olan Ulusal Bilim Ağı) geliştirilmesi amacıyla organize olmuş, sonraları Ağ'ın gelişmesinde tüm dünyadaki sorumluluğu üstlenmiş geniş bir topluluk.

9

World Wide Web: Bir hipermedya yayın sistemi olarak da adlandırılabilir. world wide web, İnternet Ağı üzerinde yer alan yazıların yanı sıra, grafik ve video animasyon gibi unsurları da içermesiyle, göze hitab eden dökümanların oluşturulmasına olanak tanımaktadır. Bu sebeple İnternet üzerindeki diğer sunum alanlarına oranla yayıncıların ilgisini daha fazla çekmektedir.

2. Tekilden-tekile (point to point) asenkron (eş zamansız) iletişim modeli: Geleneksel iletişimde kişiler arası iletişim modeli olarak da adlandırılan bu model, İnternet üzerinde; elektronik posta (e-mail) kullanımında olduğu gibi, tekil bir kullanıcının bir diğer tekil kullanıcıya mesaj gönderdiği iletişim modeli olarak nitelendirilmektedir. (Morris ve Ogan, 1996: 42-43)

3. Çoğuldan-çoğula asenkron iletişim modeli: USENET ya da benzeri bilgisayar ortamı iletişim alt gruplarında gerçekleşen ve geleneksel iletişim sürecinde "grup iletişimi" olarak adlandırılan bu süreçte, mesaj bir bütünü oluşturan gruplar arasında iletilmektedir (Morris ve Ogan, 1996: 43-44).

4. Server'dan (sunucu ya da kaynak) çoğula, tekile ya da bir diğer server'a doğru asenkron iletişim modeli: Kaynak tarafından sadece alıcının talebi doğrultusunda mesaj iletimi yapılan bir süreç olarak nitelendirilmektedir. Bu süreçte enformasyon kaynak tarafından elde tutulmakta (depolanmakta) ve alıcı tarafından istek gelmedikçe iletişim süreci başlatılmamaktadır. İnternet Ağı üzerindeki web yayıncılığı bu tür bir iletişim süreci olarak nitelendirilmektedir (December, 1996: 22).

Bilgisayar ortamı iletişim sürecinin geleneksel kitle iletişim sürecinde yol açtığı bu değişimlere paralel olarak "yayıncılık" üzerindeki etkileri ise daha radikal olarak değerlendirilmektedir. Öyleki yazılı, görsel ve işitsel alanda geleneksel kitle iletişim araçlarıyla yapılan yayın türleri, Ağ üzerindeki web yayıncılığı normları doğrultusunda yeniden şekillenmektedir. Bu yönde, ana akım medya ya da geleneksel yazılı basın bağlamında ele alınan gazete ve dergiler, web yayıncılığının getirdiği niteliksel ve niceliksel (ticari) avantajlardan yararlanma amacıyla, yayın organlarını *World Wide Web*'e üzerine taşımaktadırlar. Fakat daha önce de değinildiği gibi bu yaklaşım iki açıdan gerçekleşmektedir.

Bir başka deyişle egemen medya "sanal" ortamın, geleneksel yayıncılığa koşut olarak sunmuş olduğu avantajları ticari niyetle kullanarak var olan yayınlarını İnternet üzerine taşı-

maktadır. Ana akım medyanın bu hareketliliğinin altında doğal olarak elektronik yayın organının içeriğinin değişmesi ya da egemen söylemden farklılaşması gibi bir yaklaşım bulunmamaktadır. Bununla beraber, alternatif medya hareketleri ise muhalif düşünsel yapıları ve liberal felsefik ve sosyo-politik dayanak noktaları doğrultusunda egemen medyaya koşut olarak web yayıncılığının tüm avantajlarından yararlanmaya çalışmaktadırlar.

3.4. İnternet Basınının Genel Görünümü ve Tarihsel Gelişimi

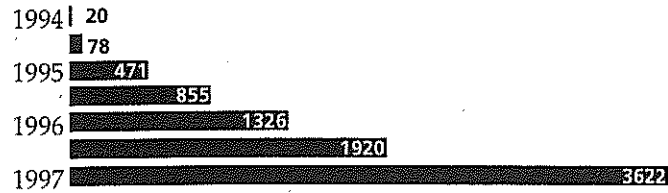
Geride bıraktığımız son beş yıldır, dünyada İnternet Ağı kullanımı hızla artmıştır. Ağ'ın elektronik yayıncılığa yönelik teknik altyapısının ve hizmet alanının geliştirilmesi, başta Ağ'ın yaratıldığı Amerika olmak üzere birçok ülkede haber medyaları ve büyük kuruluşların yayınlarını İnternet üzerinden de sürdürmelerine yol açan "yeni bir yayıncılık" sürecini başlatmıştır.

On-line yayıncılık olarak da adlandırılan bu kavram, geleneksel yayın sürecinin elektronik dizgi ve sayfa düzeni aşamalarında bir defa olmak üzere bilgisayara aktarılan haber metinleri ve görsel malzemenin fazla bir değişiklik gerektirmeden ve doğrudan İnternet ortamında yayınlanabileceğinin keşfedilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, İnternet üzerinde hiçbir yayın tecrübesi olmayan medya kuruluşları yayın organlarını Ağ üzerinde konumlandırabilmeleri için gerekli olan otomasyon sistemlerinin -özellikle de İnternet üzerindeki sunucu bilgisayarların- kurulması amacıyla, İnternet uygulamaları konusunda profesyonel kuruluşlarla (İnternet Servis Sağlayıcı) anlaşmışlardır (Köker,1996: 66).

Böylelikle, İnternet üzerinde *World Wide Web* yayıncılığına dayalı elektronik sunum teknikleri konusunda profesyonelleşmiş kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirilen bu yayınlar İnternet gazeteleri, on-line gazeteler ya da sanal basın adı altında yeni bir basın türünün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Erik Meyer'e göre, önceleri Amerika'da kısıtlı finansal imkanları olan yerel basının kitlelere ulaşım alanını genişletmek amacıyla kullanmayı tercih ettiği web sitesi üzerinden gerçekleştirilen sanal gazete yayıncılığı modeli, kısa bir sürede Amerikan ulusal basınının ilgi odağı haline gelmiştir (*Future of Newspaper: Competition*, 12.01.1998: 2-3). Bu doğrultuda Tablo 2'de de görüleceği gibi Meyer'in gerçekleştirmiş olduğu bir araştırmanın sonuçlarına göre, 1995 ve 1996 yılları arasında tüm dünya genelinde bin üç yüz kadar on-line gazete varken, günümüzde ise Ağ üzerinde yaklaşık olarak üç bin altı yüz gazete ve dört bin beş yüz dijital dergi bulunmaktadır (Meyer, 1998: 1). 1997 yılının ilk altı ayında yüzde seksenlik bir artış gösteren bu gelişimin ardından 1998 yılında beklenen yüzde onluk bir artışla İnternet üzerindeki sanal basının, dört bin gazete sayısına ulaşacağı belirtilmektedir.

Tablo-2: 1994-1997 döneminde dünyada İnternet gazetesi sayıları

Araştırmanın sonuçlarına göre, 1997 yılının ilk altı ayı sonunda İnternet üzerinde yer alan toplam gazete sayısının yüzde kırküçünü Amerika dışındaki ülkelere ait yayınlar oluşturmaktadır. Oysaki, yaklaşık olarak bir yıl kadar önce dünya üzerindeki tüm sanal gazetelerin sadece yüzde yirmikisini Amerika dışı yayın kuruluşlarının yayınlamakta olduğu nitelendirilmektedir (Meyer, 198: 2). Böylelikle geride bıraktığımız son iki yıl boyunca dünyada elektronik yayıncılık sürecinde on-line gazete yayıncılığının, yüksek bir oranla "merkez"den "çevre"ye doğru genişlemekte olduğu görülmektedir.

İnternet basınının; tüm dünyada bu derece yüksek bir gelişim göstermesinin temel nedeni ise daha önce dile getirildiği

gibi, medya kuruluşlarının İnternet yayıncılığının altyapısıyla ilgili hiçbir yatırım yapmamaları ve bunun yarattığı "kolaylık" olarak açıklanmaktadır. Bir başka deyişle, günümüzde farklı ülkelerdeki yerel ya da ulusal basın kuruluşlarının İnternet yayın sistemlerini kuran İSS' ler (Raksnet, Süperonline ya da Vestelnet gibi İnternet Servis Sağlayıcı firmalar) aracılığıyla Microsoft ya da Netscape gibi web yayıncılığında lider şirketlerle ortak anlaşmalar yapılmakta ve Amerika'da bu yayıncılık türünü başarıyla uygulayan bu şirketlerin deneyimleri söz konusu ülkelere aktarılmaktadır.

İnternet üzerinde elektronik gazete yayıncılığının bu derece hızlı gelişiminin bir diğer nedeni ise çok uluslu şirketlerle bağlantılı olan ana akım medyanın, ticari üretim yepazesini daha da genişletmek istemesi ve bu nedenle İnternet üzerindeki yeni yayıncılık türünü kullanması olarak açıklanmaktadır. Bu yönde, alternatif medya hareketlerinin de amaçları doğrultusunda sanal yayıncılığa yöneldikleri göz önüne alındığında Ağ üzerindeki elektronik yayınların gelişim grafiğindeki yüksek artışın nedenleri ortaya çıkmış olmaktadır.

Böylesi bir artışın sonuçları olarak günümüzde İnternet üzerinde sadece Amerika'da yediyüzün üzerinde (bir yıl önce yüzelliiki adet) sanal gazete olduğu dile getirilmektedir (Meyer, 1998: 2). Günlük veya haftalık yayımlanan söz konusu gazetelerin dörtüzdenden fazlasını ticari bültenler (81 bülten), üniversite gazeteleri (270 gazete), özel gazeteler (84 özel gazete) ve alternatif gazeteler (49 alternatif gazete) oluşturmaktadır.

Birleşik Devletler dışında yayımlanan sanal gazeteler incelendiğinde Avrupa'da toplam yediyüzyirmisekiz İnternet gazetesinin bulunduğu görülmektedir. Asya ülkelerinde ise toplam ikiyüzyirmüç sanal gazete bulunmaktadır. Elektronik yayının diğer kıtalara göre sayısal dağılımı ise Güney Amerika'da yüzaltmışbir, Afrika'da elliüç ve Avustralya kıtası ile diğer adalarda toplam altmışdört on-line gazete olarak belirlenmiştir (Meyer, 1998: 3).

10
First Amendment: Amerikan Anayasası'nda basın organlarının hakları, işleyişleri ve mülkiyetleri hakkında gerçekleştirilen ilk değişiklik.

Türkiye'de ise İnternet'in 1993 yılında kullanıma alınmasının ardından ilk elektronik gazetenin yayınlanması iki yıl sonra gerçekleşmiştir. 1995 yılında ilk olarak *Zaman* gazetesinin İnternet ortamında yayına başlamasıyla hız kazanan Türkçe sanal gazete yayıncılığı, birer yıl arayla gelişimine devam etmiştir. Bu yönde, *Zaman* gazetesinin ardından 1996 yılında yayın yaşamına başlayan ve ilk gerçek ya da alternatif sanal basın olarak da nitelendirilebilecek *Xn* gazetesini, aynı yılın sonunda *Sabah*, *Hürriyet* ve *Milliyet* gazetelerinin ve *Aktüel* dergisinin İnternet versiyonlarının oluşturulması izlemiştir. 1997 yılına gelindiğinde Türkiye'de *Fanatik*, *Yeni Yüzyıl*, *Türkiye*, *Turkish Daily News*; 1998 yılında ise *Cumhuriyet* ve *Radikal* de dahil olmak üzere on bir elektronik gazete ve bir sanal derginin bulunduğu dile getirilmektedir.

3.5. İnternet Basınının Alternatif Yapısı ve İşleyiş Sistematiği

Yirminci yüzyılın sonlarının yaşandığı bu günlerde kitleler; geleneksel gazete yayıncılığına koşut olarak, İnternet Ağı üzerindeki elektronik basın modellerinin çeşitlenme ve yaygınlaşma sürecine tanık olmaktadır. Bu doğrultuda iletişim kuramcılarının geleneksel ve elektronik basın modelleriyle ilgili olarak gerçekleştirdikleri incelemeler ve eleştiriler; bize alternatif medyanın "yeni bir biçiminin" ortaya çıktığını ve bu yeni yayıncılık biçiminin, -ana akım medyanın İnternet üzerinde de varlığını sürdürmesine rağmen- geleceğin "egemen medyası" olma yolunda kararlı adımlarla ilerlediğini göstermektedir.

"Elektronik halk gazeteciliği" ya da "Elektronik yurttaş basını" (*Civic* ya da *Electronic Public Journalism*) olarak da adlandırılan söz konusu yeni medya türü, iletişim tarihi boyunca kendi ticari çıkarlarını *First Amendment*'in ardına saklanarak gizlemeye çalışan uluslararası medya tekellerine karşı "demokrasinin" yaşama geçirilişinde sivil toplumun elindeki en büyük koz olarak nitelendirilmektedir (*A Two Way Window*, 3-9 Şubat 1998: 3). Dolayısıyla bu yayıncılık türü, içsel dinamikleriyle İnternet üzerindeki web yayıncılığına dayalı diğer sanal basın modellerinden farklılaşmaktadır. Bir diğer ifadeyle, ge-

nel anlamda elektronik basın da World Wide Web yayıncılığını kullanmasına karşın yapısı, ana akım medyanın egemen söylemi yönündedir ve içerikleri de geleneksel basının İnternet ortamına aktarılmış kopyası olmaktan öteye gidememektedir (Pogash, 1998: 3). Oysaki, alternatif İnternet gazeteleri, iletişim sürecinde liberalizmin çoğulcu açılımlarıyla bir medya eşitliği ya da dengesi yaratmayı amaçlamaktadırlar. Bu amaçla, İnternet üzerindeki ana akım medyanın gazeteci ve okur arasındaki geleneksel tek yönlü ileti akışı modelini kullanmasına karşın; alternatif halk basını, Ağ'ın haber kavramında yol açtığı radikal değişimi (etkileşim), okur ve gazeteci arasında iki yönlü iletişimi sağlamak için kullanmaktadır.

Bu yönde, egemen medyanın İnternet'teki uzantılarına karşı, "yurttaş gazeteleri" olarak adlandırılan alternatif İnternet basınının yapısının, Ağ üzerindeki web yayıncılığının sunmuş olduğu iki önemli avantaj doğrultusunda belirlendiği dile getirilebilir. Bu avantajlara dayanılarak alternatif medya hareketlerinin gelişim tarihleri boyunca "demokrasinin yaşama geçirilme sürecinde" önem verdikleri kendi-kendini yöneten ve aktif katılımı (çift yönlü ileti akışını) ön plana çıkarmasını hedefledikleri gazete modellerinin, bir ütopya olmaktan çıktıkları nitelendirilmektedir. Böylece İnternet yayıncılığı üzerindeki halk basınının yeni alternatif dinamiğini, Ağ üzerindeki web yayıncılığına özgü "etkileşim" (katılım), "zaman-mekan sınırının ortadan kalkması" ve "sorumluluk paylaşımı" gibi faktörlerin oluşturduğu dile getirilmektedir.

Görüleceği gibi, alternatif medya yaklaşımlarının daha önce incelenen tüm dinamiklerini yansıtan bu yeni basın türü amaçları ve işleyiş normlarıyla Ağ üzerindeki ana akım medyadan farklılaşmaktadır. Bu doğrultuda, birtakım kaynaklara göre elektronik yayıncılığın yeniden demokratikleştirilmesi¹¹ olarak algılanan bu süreç; tarihsel olarak ele alındığında, "yurttaş basını" adı altında alternatif medyanın İnternet üzerindeki ilk kullanımının ABD'de gerçekleştirildiği görülmektedir. Ağ üzerindeki alternatif medyanın tarihte olduğu gibi yine radikal öğrenciler tarafından gerçekleştirilmiş olduğuna dikkat çeken Friedland, bu süreci şöyle açıklamaktadır:

11
Daha önce dile getirilmiş olduğu gibi, İnternet ortamına dayalı elektronik yayıncılık, Ağ'ın yapısı gereği demokratik bir ortam olarak nitelendirilmektedir. Fakat söz konusu kaynakların duyduğu endişenin altındaki imgelem, ana akım medyanın elektronik yayıncılık sürecine adapte olmasıyla, adaletsizliklerin İnternet ortamına da taşınacağını içermektedir. Bu doğrultuda elektronik yayıncılığın yeniden demokratikleştirilme işlevi alternatif medyanın; İnternet Ağı'ndaki "güç" potansiyeli olan halk basınına yerine getirilecektir.

Elektronik yayıncılığın demokratikleştirilme aşamasında gerçekleştirilen ilk deney, 1994 yılı Ocak ayında Wisconsin Kitle İletişim ve Gazetecilik Okulu'nda yayınlanmaya başlanan *Wisconsin On-line* gazetesidir. Yurttaş gazeteciliğinin ilk modeli olarak kabul edilen gazete, alternatif bir yayın olarak İnternet ortamı yeni medyanın üç temel demokratik potansiyeli üzerine inşaa edilmiştir. (Friedland, 1996: 201)

Friedland'ın üzerinde durduğu ve aynı zamanda geleneksel basın-İnternet basınının yapısal ve biçimsel benzerliklerini ya da farklılıklarını da ortaya koyan söz konusu potansiyeller alternatif medya ile şöyle ilişkilendirilebilir:

1. İnternet üzerindeki alternatif medya, *World Wide Web* yayıncılığında yaygın olarak kullanılan *home page* (ana sayfa ya da web sitesi) formatıyla yayınlanmakta ve bu sebeple yayın ve dağıtım giderleri, geleneksel yazılı basına göre çok düşük bir seviyede kalmaktadır.

2. Geleneksel yayıncılık sürecinde tam rekabet ortamına dayalı bir iletişim pazarında, birbiriyle ticari bir rekabet içerisinde olan ana akım medya kuruluşlarının hiçbir zaman gerçekleştirmedikleri "sorumluluk paylaşımı" ya da rotasyon, alternatif İnternet basınında sağlanabilmektedir. Böyle bir süreçte haber kaynakları İnternet Ağı üzerinde yapılabilmekte ve biraraya gelebilmektedir. Bu şekilde yerel, bölgesel, ulusal ya da uluslararası düzeyde sivil toplum basın modelleri ortaya konulabilmektedir. Nitekim Körfez Savaşı yıllarında İnternet üzerindeki *PeaceNet* ve *EcoNet* ağlarının, Amerikan egemen medyasının Birleşik Devletler Hükümeti'ni meşrulaştıran söylemine koşut olarak savaş karşıtı Amerikan halkının sözcülüğünü üstlenmiş olması söz konusu savın uygulamada da gerçekleştirilebileceğini göstermiştir (Friedland,1996:201).

3. Alternatif İnternet basını "etkileşim" özelliğiyle bireylerin haberin üretim sürecine doğrudan katılımlarını sağlamaktadır. Bir başka deyişle, "kendi kendini yönetme yaklaşımıyla" bireyler bu süreçte, kendi gazetelerini yayımlayabilecekleri gibi; alternatif yayın organının haber üretim sürecine doğrudan

katılımı da gerçekleştirebileceklerdir. Oysa geleneksel yayın sürecinde bireylerin, her zaman kendilerine sunulan ile yetinmek durumunda oldukları bilinmektedir.

Tüm bu olgulardan da anlaşılacağı üzere İnternet yayıncılığı, günümüzde alternatif medya hareketlerinin toplumsal ve liberal politik eylemlerine (aktif katılım, eşitlik, özgürlük, yurttaşlık hakları, doğrudan demokrasi vb. öğeler paralelinde) uygun bir ortam sağlayabilecek önemli bir iletişim modeli olarak algılanmaktadır. Bununla beraber, geleneksel medyaya sahip tekellerin de liberalist (kazancı ve reklamı ön planda tutan serbest girişimcilik) bir yaklaşımla bu yayıncılık üzerinde yer almaları sürecin "demokratikliği" konusunda şüphelere yol açmaktadır.

Böylelikle ortaya çıkan ikilem iletişim kuramcılarını, liberal yaklaşımın İnternet üzerinde ne amaçla kullanıldığını gerek ulusal gerekse uluslararası alana dönük haberlerin inşasında, bu yeni medyayı ve izleyici kitlesini hangi yönde etkilediğini ortaya çıkarmaları gerektiği konusunda sürekli olarak düşündürmektedir.

4. Sonuç

Dünyada ilk yansımaları 1960'lı yıllarda ortaya çıkan ve etkilerini günümüzde yoğun olarak hissettiren alternatif yayıncılık arayışları ülkemizde de belli bir devinim içerisinde bulunmaktadır. Ülkemizde gerek yazılı gerekse görsel ve işitsel yayıncılık alanında, geleneksel medya yayınlarına yönelik eleştiri ve sorgulamalardan doğan kaygılar somut olarak dile getirilmeye başlanmıştır. Yazılı basın alanında değişik kültürel katmanlara yönelik *Express*, *Alternatif Medya*, *Anti-Medya* vb. dergileri ve var olan yayıncılık anlayışının sorgulanmasından yola çıkan bazı yeraltı / korsan gazeteleri de alternatif medya kapsamında saymak mümkündür.

Görsel ve işitsel yayıncılık alanında da, kamusal hizmet yayıncılığına ve alternatif medya arayışlarına yönelik etkinlikler son zamanlarda önem kazanmaya başlamıştır. Örneğin, 13 Kasım 1995 tarihinde "Kainatın tüm seslerine, renklerine ve tit-

reşimlerine Açık Radyo," sekseniki kurucu ortağı, yüzün üzerinde gönüllü programcısı ve haftada yüzün üzerinde programıyla yirmidört saat yayın yapmaya başlamıştır. Ayrıca, Açık Radyo özel değil, özgür, tüm çıkar gruplarından bağımsız, kuruluşu, işleyişi, yayınları açısından demokratik, insan haklarına saygılı, haysiyetli ve duyarlı bir yayın politikası izleyen demokratik sivil örgütler için bir iletişim merkezi olarak tanımlanmaktadır.

Öte yandan, Türkiye'de egemen olan haber ve yayın yapıyla kurumları, halkın özgür haber alma hakkını kısıtlamakta ve yerel yayıncılığın gelişimini sekteye uğratmaktadır. Dolayısıyla, ulusal çapta yayın yapan ve holdingleşen medya sektörüne karşı; sivil bir inisiyatif olarak yerel ve bölgesel çapta yayın yapan radyo ve televizyon kuruluşlarının biraraya gelmesiyle *Bağımsız İletişim Ağı* kurulmuştur. Yetmiş yayın kuruluşunun oluşturduğu bu ağ, Ankara ve İstanbul kaynaklı haberlere ağırlık veren tekelleşmeye karşı, yerel kaynaklı doğru ve nesnel haberi savunmaktadır.

Kısacası, ticari düşünen ve pazar liberalizmini ön planda tutan özel radyo ve televizyonlar ile özerkliği kaldırılan devletin radyo ve televizyonlarının, yurttaşların aktif katılımı açısından önemlidir. Bunun için Türkiye'de de alternatif medya bağlamındaki benzer iyimser çabaların örgütlenmesi ve bir güç oluşturması gerekmektedir.

Alternatif medya arayışları içerisinde son zamanlarda bir hayli önem kazanan çağdaş yayıncılık türlerinden biri de İnternet yayıncılığı adı altında kitlelere hitab etmektedir. Sözü edilen yayıncılık, bireylerin aktif katılımına dayalı bir özellik taşıması ve "doğrudan demokrasi"ye dönük siyasal ve kültürel açılımları içermesinden dolayı Yeni Sol akıma yakın görmekte ve alternatif medya kapsamında değerlendirmektedir.

Oysaki, uygulamadaki işleyişi göz önüne alındığında İnternet yayıncılığı, sahip olduğu özgürlükleri kullanmanın tersine bir anlamda geleneksel medya yayınlarının Ağ üzerindeki yansımalarından öteye gidememiştir. Aynı zamanda, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yurttaşların Ağ'a bağla-

nabilmeleri için gerekli donanımın (*hardware*) ve ücretlendirme gibi diğer koşulların pazar liberalizmine dayalı olması, İnternet'in bireyler bazında eşit bir biçimde yaygınlaşmasını engellemektedir. Başka bir deyişle, eleştirel kuramcılarının da irdeledikleri gibi, internet yayıncılığında pazar liberalizminin egemen bir düşünce haline gelmesi bu yayıncılık türünü ana akım medyanın işleyiş mantığına yakınlaştırmaktadır.

Bunun yanı sıra hiçbir şekilde Ağ'ın sansüre uğratılmaması ve erişimin yasal ya da yasal olmayan yollarla dahi engellenememesi göz önüne alındığında -İnternet yayıncılığının doğru yönde (kamusal hizmet yayıncılığını ve yurttaşların aktif katılımını sağlayıcı biçimde) kullanıldığı takdirde- yirmibirinci yüzyılın yeni bir medya modelini hayata geçireceği umut edilmektedir. Son söz olarak İnternet yayıncılığının ancak Yeni Sol'un ortaya koyduğu düşünsel temeller doğrultusunda yapılandırıldığında, gerçek anlamda bir alternatif medya modelini oluşturabileceği söylenebilir.

Kaynakça

- "A Two way Window." *American Journalism Review*.
http://www.newslink.org/emcol10.html. 3-9 February 1998.
- Armstrong, D. (1981). *A Trumpet to Arms: Alternative Media in America*. Boston Massachusetts: South End Press.
- Atakan, Yurtsan (1996). "Medyada Görsellik ve Etkileşim Çağı." *Yeni Türkiye: Medya Özel Sayısı 1*.
- Barbrook, Richard (1995). *Media Freedom-The Contradictions of Communication in the Age of Modernity*. London: Pluto Press.
- Beedham, Brian (1 Ocak 1997). "21. yüzyıl demokraside çağ açacak!" Çev. Şahin Alpay - Nilüfer Kuyuş, *Milliyet Gazetesi*.
- Boris, C. (1975). *Les Tigres de papier: crise de Presse et autocritique du journalisme*. Paris: Editions du Seuil.
- Chomsky, Noam (1993). *Medya Denetimi-İmmediast Bildirgesi*. Çev. Şen Süer. İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık.
- Dağtaş, Erdal (1998). "Küreselleşmeye Uyum Sürecinde Türk Basınının Yurttaşlık Haklarına Yaklaşımı." (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- December, John (1996). "Units of Analysis for Internet Communication." *Journal of Communication*.
- Fejes, Fred (1984). "Critical Mass Communication Research and Media Effects: the problem of the disappearing audience." *Media, Culture and Society*. Vol.6: 219-232.

- Fincancı, Yurdakul (1991). "Sivil Toplum-Asgari Devlet-Sivi Devlet." *Sivil Toplum*. İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Friedland, Lewis A. (1996). "Electronic democracy and the new citizenship." *Media, Culture and Society*. 18.
- "Future of Newspaper: Competition." <http://www.jou.ufl.edu/people/faculty/dearison/students/yam/elecpub/tutnews.htm>. 12.01.1998.
- Groper, Richard (1996). "Political Participation and the Internet: A Review Essay." *Political Communication*. Sayı 1966. s. 248.
- Gürcan, Halil İbrahim (1996). "Geleneksel Gazeteden Elektronik Yayıncılığa." *Yeni Türkiye: Medya Özel Sayısı 1* 11: 104.
- Held, David (1987). *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Katsiaficas, G.(1987). *The Imagination of the New Left: A Global Analysis of 1968*. Boston Massachusetts: South End Press.
- Keane, John (1992). *Medya ve Demokrasi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kolev, Friederike Amberg (1997). "Gerçek Yalanlar: Gazetecilerin Kafası Karışık... İnternet? Yeni Bir Başlangıç ya da Son!" *Internetwork*. 36-37.
- Korkut, Sarp (Ocak 1997). "Vücut Elden Gidiyor-II." *PC Magazine*. 161.
- Köker, A. Ömer (1996). "Rotatif Makinalardan Bilgisayara." *PC Magazine*. 67.
- Mc Quail, Denis (1987). *Mass Communication Theory: An Introduction*. London: Sage Publications.
- Metin, Ali K. (10 Nisan 1997). "Devlet, Kamuoyu ve Basın Özgürlüğü." *Yeni Şafak Gazetesi*.
- Meyer, Erik K. (3-9 February 1998). "An Unexpectedly Wider Web for the World's Newspaper." *American Journalism Review*. <http://www.newslink.org/emcol10.html>.
- Miller, Steven E. (1996). *Civilizing Cyberspace*. NewYork: Acm Press.
- Morris, Merrill ve Christine Ogan (Winter 1996). "The Internet as Mass Medium." *Journal of Communication*. 46 (1).
- Ogden, Michael R. (1994). "Politics in a Parallel Universe." *Futures*. 26: 713-729.
- Pogash, Carol (3-9 February 1998). "Cyberspace Journalism." *American Journalism Review*. <http://www.newslink.org/emcol10.html>.
- Sirt, Timur ve Ahmet Çorbacı (Nisan 1996). "Dördüncü Kuvvet'in Yeni Bir Boyutu: Elektronik Yayıncılık." *PC Magazine*.
- Topuz, Hıfzı (1990). *Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni*. İstanbul: Mozaik Yayıncılık.

İdeoloji Kuramlarında Özne: Althusser ve Gramsci

Özet

Son yıllarda çağcıl düşünce, "özne"nin geleneksel olarak ayrıcalıklı epistemolojik konumunu sorgulamaktadır. Geleneksel batı felsefesinin bir ürünü olan genel bir "özne" kavramının yanısıra, öznenin nesneyi yönlendirici ve anlam oluşturu rolü de tartışılmaktadır. Bu makale, Althusser ve Gramsci'nin ideoloji kuramlarında görüldüğü biçimiyle özne kavramı üzerinde durmayı hedeflemektedir. Ayrıca makalenin amacı, geleneksel kuramlaştırmanın dışına çıkabilecek yeni bir "özne" kategorisinin kurulmasının önemini de göstermektir. Althusser ve Gramsci, kuramları ideoloji içinde "özne"nin yerini gösterdiği ölçüde, bu makale için önem taşımaktadır. Aralarında önemli farklar olmakla birlikte her iki kuram da, özne ve ideoloji arasında neler olup bittiğine ve ideoloji içinde insanın rolüne ilişkin açık bir kavrayış sunmaktadır. Bu iki kuramcının bu yazı için vazgeçilmez kılan, eserlerinin farklı bir özne kavrayışının kuramsal temellerini barındırması, başka bir deyişle öznenin Kartezyen olmayan kuruluşunun ipuçlarını içermesidir.

The Subject in the Theories of Ideology: Althusser and Gramsci

Abstract

In recent years contemporary thought has mounted a challenge to the traditionally privileged epistemological status of the "subject." It has attempted to problematize the notion of the "subject," as the product of traditional western philosophical speculation in general, and its role as the manipulator of the object, or as the meaning-giving agent in particular. The present article is an attempt to address the notion of the "subject" as it is installed within the Althusserian and Gramscian theories of ideology. It also aims to show the significance of the establishment of a category of the "subject" which represents a break with its traditional theorization. Both Althusser and Gramsci are important for this article insofar as their theories clarify the place of the "subject" in ideology. Although their theories have important differences, they both offer a clearer sense of what happens between the "subject" and ideology, and of the role of the human agent in ideology. What also makes them indispensable for this article is that their theories offer a theoretical foundation to a different notion of the "subject" which has no longer a Cartesian constitution.

Nur Betül Çelik
Ankara Üniversitesi
İletişim Fakültesi